

punt d'aparèixer *El vicio de criticar*, publicat per la Caja de Ahorros de Asturias.

He tractat d'oferir una comprimida visió del que tots devem a Cardín. D'això es tractava, em penso. En canvi, el sentiment que ara experimento és d'una profunda insatisfacció i d'un cert desassossec. Allò que he explicat no honra com mereixeria la figura d'Alberto i em deixa amb la sensació d'haver construït un obituari no gaire diferent del que qualsevol hagués pogut signar. És cert que ell era, a més d'un mestre admirat, un amic. Però més enllà de la lleialtat, sé que ni això ni res d'allò que us digui podrà donar la mesura exacta de fins quin punt el que s'ha perdut és una personalitat d'una qualitat humana i intel·lectual excepcional, irrepetible. Tristor també resultat de la consciència que tots plegats hem rebut la missió de continuar una tasca com la seva, i mai ningú de nosaltres no podrà aconseguir-ho.

José Miguel de Barandiarán

Ángel Aguirre Baztán
Universitat de Barcelona

1. El record de José Miguel de Barandiarán està garantit mercès a la seva biografia, estudis sobre la seva obra etnogràfica, moltes notes necrològiques, en el treball dels que s'hi senten deixebles i també dels que el van estimar.

El seu nebot L. de Barandiarán va escriure (1976) la biografia oficial, barreja d'autoelaboració dels records i compilació d'interessants anècdotes. Abraça fins el 1976 i no recull els darrers i fructífers quinze anys de la seva vida; aquesta biografia ha d'ésser contrastada amb altres versions per tal d'arribar a comprendre la veritable dimensió del personatge i la seva transcendència per l'Etnografia basca i hispana.

La seva obra ha estat elogiada per A. Manterola i discutida per J. Azcona; el primer, des de la proclamació de la *Escuela Vasca de Etnografía*, que reuneix els deixebles emmarcats en els grups de treball *Etniker*, els quals segueixen amb fidelitat la doctrina etnogràfica exposada per Barandiarán en el seu opuscle *Guía para una encuesta etnográfica* (1969). Per la seva banda, Azcona reflexiona entorn a la marginalitat a la qual han

sotmès les institucions basques als antropòlegs «socials» de la Universitat del País Basc que no segueixen a Barandiarán i que són titllats de «teoritzants» sense base etnogràfica.

2. Com va remarcar M. de Lekuona «D. José Miguel, no diré que arrojado y arrogante, pero sí valiente y dispuesto a avanzar» es va sentir hereu d'Eguren i Aranzadi i va encarnar un protagonisme antropològic ple de tossudesa i treball.

Barandiarán, en el seu disseny autobiogràfic, parteix de la famosa crisi de 1913 sobre la seva orientació intel·lectual i de l'entrevista que en les vacances estiuenques d'aquell any va mantenir amb W. Wundt. Quina magnificació de Wundt aquells anys, amb autors com T. Carreras i Artau i J. M. Barandiarán! Wundt i Aranzadi es convertiren en els seus mentors.

Dos successos culturals donaren protagonisme de principi a Barandiarán: l'exploració dels dòlmens d'Aralar amb Eguren i Aranzadi (1917) i el I Congrés d'Estudis Bascos (Oñate, 1918). Les investigacions de coves i dòlmens, al costat d'Aranzadi, van proporcionar a Barandiarán una escola de metodologia naturalista que va influir decisivament en la seva dedicació etnogràfica.

El Congrés d'Oñate i la fundació de la *Sociedad de Estudios Vascos* i de la

Sociedad de Eusko-Folklore suposaren el llançament de Barandiarán al món de l'Antropologia.

La seva obra està emmarcada en una concepció rural de la vida tradicional, amb un fort accent etnografista, de recollida polida i fidel dels materials culturals. En la línia d'Aranzadi, anomenarà «*etnólogos teorizantes*» tots els que s'atreveixen a crear qualsevol teoria interpretativa al marge del treball etnogràfic.

En la seva feina trobem dos punts de reflexió que cal remarcar, aspectes que, dins la gran muntanya d'escrits, es perfilen com a punts claus de la seva producció: el tema de l'endoetnografia i el de la casa com a «totalitat cultural».

D'acord amb els consells que li proporcionà Wundt, Barandiarán es va concentrar a fer una etnografia feta des de dins, una endoetnografia. Mentre la majoria dels etnògrafs estudien altres cultures, llunyanes en l'espai i en el temps, Barandiarán propugna la tesi que les cultures humanes tan sols són

intel·ligibles si s'han viscut des de la maternitat de la pròpia terra, des de dins. Potser que aquesta perspectiva sigui més precisa, però, alhora, tota endoetnografia corre el perill de mirar-se a si mateixa, de no relativitzar-se, d'abocar-se a un etnocentrisme nacionalista, d'idees absolutes, separades.

La casa basca, o millor, el caserío rural ha estat considerat per Barandiarán com la «primera totalidad cultural de la antropología vasca», des de la qual es comprenen el grup domèstic, la religió, l'economia, els costums, etc. Des dels dòlmens i coves fins al caserío, la casa es converteix en l'empremta cultural més important de la cultura basca. Tota l'etnografia de Barandiarán va i ve a l'epicentre de la casa, de la mare, de la terra.

3. Barandiarán ha mort. La seva dilatada vida li va permetre conèixer i ser testimoni de quasi tots els atzars de la vida i la cultura basca del darrer segle. A Manterola resumeix així, en cronologia abreujada, aquesta vida intensa:

«Tenía Barandiarán treinta dos años cuando se creó la Sociedad de Eusko-Folklore en Vitoria; treinta y seis cuando formó el Centro de Investigaciones Prehistóricas en la misma capital; cuarenta y ocho, cuando en pleno destierro, intentó organizar Eusko-Folklore en Iparralde, en vísperas de la guerra

mundial. Cincuenta y seis cuando creó en Sara, Ikuska-Instituto de Investigaciones Vascas; setenta y seis cuando, vuelto del exilio, reorganizó las investigaciones de Prehistoria y Etnología dentro de la Sociedad de Ciencias Aranzadi de San Sebastián y setenta y ocho cuando replanteó las investigaciones etnográficas en el País Vasco creando los grupos Etniker».

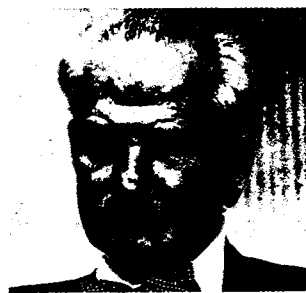
A la seva mort, amb cent un anys, deixa una feina ben feta. Per a nosaltres és un clàssic de l'Etnografia, un punt de partida per als nostres treballs. La seva vida, transcendent-se en si mateixa, és patrimoni del seu poble i de la comunitat científica dels antropòlegs hispans.

Joan Amades i la seva dimensió segons Julio Caro Baroja¹

La celebració de un centenari resulta algo muy distinto en la juventud que en la vejez. Ahora, cuando me advierten que hace cien años que nació mi querido amigo Joan Amades, siento cierta sorpresa: porque el recuerdo directo que tengo de él, es el de un hombre relativamente joven y que acaso lo parecía más, pese a sus achaques y dolencias. En efecto, traté bastante a Amades durante una larga estancia en Barcelona, allá entre 1944 y 1945, cuando en la Casa del Arcediano trabajaban una serie de folkloristas catalanes, al amparo de Don Agustín Durán y Sanpere y de Don Tomás Carreras Artau. No eran buenos tiempos para investigar sobre temas catalanes, por una razón muy sencilla: la consecuencia de la guerra civil, en su aspecto centralista, totalitario. Pero allí se respiraba todavía un ambiente de libertad que sorprendía, llegando de Madrid y de tierra vasca.

En la Casa del Arcediano conocí y traté a Capmany, a Violant Simorra y a Amades, aparte de a otra gente joven, que se dedicaba más a la Historia del Arte o la Arqueología. Lo que

en Amades sorprendía más, en primer lugar, era el modo que tenía de trabajar. Porque, prácticamente, estaba ciego. Acompañado por una pariente bondadosa llegaba a los sitios donde tenía que orientarse y documentarse y de modo, que parece milagroso, manejaba toda clase de

Julio Caro Baroja.

textos y de documentos gráficos (estampas, aleluyas, pliegos de cordel) para dar luego a luz aquellos repertorios que llevan su firma. Amades lo recogía todo, lo apuntaba todo. Nada tenía desperdicio para él y en algún momento de humorismo recuerdo haberle oído compararse con un trapero. Para mí, en una ciudad como Barcelona, tan admirable en producción de folklore urbano, Amades era el representante más típico que puede imaginarse de ese

1. Aquest text havia d'haver estat publicat en el catàleg de l'exposició *El món de Joan Amades*. Els retards postals ho van impedir. El valor de les paraules de Julio Caro Baroja fa que avui recuperem aquest text.